

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

fond
dalšího
vzdělávání **FDV**

Otevřené vzdělávací zdroje

OER a podpora jejich zavádění do praxe

Otevřené vzdělávací zdroje

OER a podpora jejich zavádění do praxe

Název projektu: Rozvoj systémové podpory digitální gramotnosti
Reg. č.: CZ.03.1.54/0.0/0.0/16_020/0005634
Publikováno: květen 2018
Autoři: Jiří Marek, Jan Vobořil, Lucie Straková, Tamara Kováčová
Koordinace: Josef Šmída, Tamara Kováčová

Toto dílo *Otevřené vzdělávací zdroje - OER a podpora jejich zavádění do praxe* je licencováno pod licencí Creative Commons Uved'te původ 3.0 Česká republika. Licenční podmínky navštivte na adrese <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/cz/>.

OBSAH

1.	Otevřené vzdělávací zdroje a autorské právo	7
1.1	Uvedení do problematiky.....	7
1.2	Co je dílo a kdo je nositelem práv?.....	8
1.3	Právní úprava využívání veřejných licencí u otevřených vzdělávacích zdrojů.....	9
1.4	Veřejné licence – pravidla používání z pohledů autorů i uživatelů	11
1.4.1	Licenční prvky	11
1.4.2	Varianty licencí.....	12
2.	OER v současné praxi.....	15
2.1	Proměny vzdělávacích zdrojů	15
2.2	Životní cyklus otevřených vzdělávacích zdrojů.....	15
2.3	Příklady využití OER pro vybrané cílové skupiny	16
2.3.1	Vzdělavatel – obsahový tvůrce OER	17
2.3.2	Podpůrné profese tvorby OER (grafik, animátor, kameraman apod.).....	19
2.3.3	Studující – primární uživatel OER	20
2.3.4	Vzdělávací instituce	21
2.3.5	Poskytovatel finanční podpory/grantová agentura	23
2.3.6	Ministerstva	24
3.	Typy výstupů a doporučení pro jejich zveřejnění	25
4.	Návrhy opatření a doporučení pro efektivnější implementaci OER v ČR.....	28
4.1	Systémová opatření.....	28
4.2	Opatření směřující k podpoře pedagogů.....	30
4.3	Opatření směřující ke zvyšování povědomí mezi všemi aktéry.....	30

1. OTEVŘENÉ VZDĚLÁVACÍ ZDROJE A AUTORSKÉ PRÁVO

1.1 Uvedení do problematiky

Myšlenka otevřeného vzdělávání se v posledních letech intenzivně šíří. Nejedná se již jen o specifikum univerzit nebo on-line kurzů. S otevřeným vzděláváním a s otevřenými vzdělávacími zdroji se dnes můžeme setkat prakticky všude a není často důležité, na jakém stupni vzdělávání se jedinec nachází nebo zda se jedná o formální nebo neformální vzdělávání.

Vzdělávání se v současné době odehrává jak v rámci institucí (školy, univerzity apod.), tak a stále častěji i mimo ně (neformální vzdělávání, neziskové organizace, firmy, úřady, jednotlivci apod.), a proto v tomto materiálu nehovoříme pouze o učitelích, ale obecně o vzdělavatelích. Předávání znalostí bezplatně je převratnou změnou, která vzbuzuje zájem ve všech zúčastněných skupinách, ať už se jedná o vzdělavatele, studující nebo o nakladatele.

Otevřené vzdělávání je souborné označení pro činnosti, jejichž cílem je odstraňovat překážky pro vzdělávání, a tím přispívat k využívání inovativních metod a postupů.

To vede následně k zefektivnění a kvalitativní proměně vzdělávání jako takového. Klíčovým pojmem v rámci otevřeného vzdělávání jsou otevřené vzdělávací zdroje (OVZ), nebo spíše běžně označované zkratkou **OER**, která pochází z anglického *Open Educational Resources*. Tento termín v roce 2002 poprvé použila organizace UNESCO a od té doby se ujal. Otevřené vzdělávací zdroje vznikají již více než 15 let, jsou sdíleny, užívány a upravovány a shromaž-

ďovány na portálech, repozitářích a databázích, které slouží k snazšímu přístupu ke vzdělávacím materiálům.

Jako otevřené vzdělávací zdroje můžeme označit studijní materiály všeho druhu, moduly, kurzy, učebnice, testy, ale i videa či software. OER jsou tedy jakékoli díla, dokumenty či média, u kterých je možné překlenout omezení pro jejich opakované využívání. Takovými omezeními jsou zejména právní úprava v oblasti autorského práva a faktická dostupnost těchto zdrojů. Důležitým znakem otevřených vzdělávacích zdrojů je proto využití veřejných licencí, které usnadňují užívání autorských děl, a to při současném respektování autorského práva. Klíčová je i faktická dostupnost těchto zdrojů, které jsou zpravidla zpřístupňovány dálkově prostřednictvím internetu.

Jaký je smysl využití OER? Využívání OER, ať už z pohledu těch, kdo zdroje vytváří, nebo těch, kdo díla užívají a staví tak na práci jiných, má celou řadu výhod a specifík, která je třeba mít na paměti. Vytváření a následná publikace OER může zvýšit prestiž jednotlivce i instituce. V rámci jedné instituce může např. využití OER zlepšit spolupráci mezi jednotlivými pracovníky, kteří mají lepší přehled o tom, co dělají kolegové. Otevřené vzdělávací zdroje jsou často otevřeny nejen k využití, ale i k modifikacím, což vede mimo jiné k poskytování zpětné vazby a zkvalitnění daného zdroje. Z pohledu uživatelů je významný ekonomický faktor i časové hledisko a jejich dopad na rozvoj jednotného digitálního trhu, kde více strukturovaného obsahu online znamená rozmanitější

digitální trh. OER šetří čas i peníze svým uživatelům, ať už jde o vyučující či studující. Uživatelé OER nemusí kupovat drahé učebnice a pokud materiály tvoří, nemusí vše vytvářet od začátku, a mohou stavět na výsledcích ostatních. Velkou výhodou oproti standardním vzdělávacím materiálům je i jednodušší fyzická dostupnost OER.

Materiál otevřený pro všechny odborníky z dané oblasti, kteří se tak na jeho vzniku a vývoji mohou podílet, má maximální potenciál se stát excelentním.

Při vytváření či využívání OER je třeba nicméně pamatovat na dodržování pravidel, aby nedocházelo k zásahům do práv ostatních. Obzvláště důležité je věnovat pozornost otázkám autorských práv, s nimiž musí být vytváření a využívání OER v souladu. Cestou k naplnění tohoto požadavku je využívání veřejných licencí, mezi něž patří i nejrozšířenější veřejná licence Creative Commons.

Na závěr tohoto úvodu připomeňme, že myšlenka otevřených vzdělávacích materiálů a otevřeného vzdělávání je mimo jiné zakotvena i v několika národních oficiálních dokumentech. Jmenujme například **klíčovou Strategii Digitálního vzdělávání do roku 2020¹, Akční plán České republiky pro otevřené vládnutí na období let 2016 – 2018²** ze kterého vyšla **Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017 až 2020³**, dále materiál MŠMT **Kritéria kvality digitálních vzdělávacích zdrojů podpořených z veřejných rozpočtů⁴** a v neposlední řadě opatření MŠMT, které ukládá **využívání otevřených licencí Creative Commons ve variantě BY nebo BY-SA pro žadatele a příjemce podpory z OP VVV: prioritních os 2 a 3**. Je zjevné, že problematika začíná být pomalu a postupně reflektována i na vládní a ministerské úrovni.

1.2 Co je dílo a kdo je nositelem práv?

Pro pochopení a správné využívání otevřených vzdělávacích zdrojů a veřejných licencí je nezbytné připomenout základní pojmy a pravidla, která upravují autorská práva. Ústředním pojmem autorského práva je pojem dílo. **Dílo** je dle § 2 autorského zákona výsledkem jedinečné tvůrčí činnosti autora, přičemž výsledek této činnosti je vyjádřen v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické. Podle této široké definice jsou dílem i počítačové

programy, zpracovaná díla jiných autorů (například formou překladu), i díla nedokončená. V praxi může být dílem třeba fotografie, video, hudební skladba, prezentace, článek apod. Naopak dílem nebude námět díla sám o sobě, denní zpráva nebo jiný údaj sám o sobě, myšlenka, postup, princip, metoda, objev, vědecká teorie, matematický a obdobný vzorec, statistický graf a podobný předmět sám o sobě.

- 1 MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČESKÉ REPUBLIKY. Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020. Praha, 2014. Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>
- 2 ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. Česká republika 2016: Akční plán České republiky Partnerství pro otevřené vládnutí na období let 2016 až 2018. Předkladatel: ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Praha, 2016. Dostupné také z: <http://www.korupce.cz/assets/partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti/Akni-plan-Ceske-republiky-Partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti-na-obdobi-let-2016-az-2018.pdf>
- 3 Usnesení vlády České republiky ze dne 14. června 2017 č. 444: o Národní strategii otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017 až 2020. Praha, 2017. Dostupné také z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/RCIAANGCDD4M>
- 4 NEUMAJER, Ondřej a Daniela RŮŽIČKOVÁ. Kritéria kvality digitálních vzdělávacích zdrojů podpořených z veřejných rozpočtů. In: Metodický portál RVP.CZ [online]. Praha: Národním ústavem pro vzdělávání [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21071/KRITERIA-KVALITY-DIGITALNICH-VZDELAVACICH-ZDROJU-PODPORENYCH-Z-VEREJNYCH-ROZPOCTU.html/>

V Listině základních práv a svobod jsou ukotvena práva duševního vlastnictví. Podrobněji pak rozvedena v autorském zákoně, kde tato práva dělíme na práva osobnostní a práva majetková.

S dílem jsou spojena práva duševního vlastnictví, jejichž základní ochrana je zakotvena již v Listině základních práv a svobod, podrobněji potom zejména v autorském zákoně. Tato práva dělíme jednak na **práva osobnostní**, mezi která patří zejména právo být uváděn jako autor, právo bránit se znevažujícímu užití díla či rozhodování o zveřejnění díla a povolení jeho úprav. Osobnostních práv se autor nemůže vzdát. Tato práva jsou nepřevoditelná a zanikají smrtí autora, nicméně i po jeho smrti se mohou blízké osoby domáhat například uvedení autorství či upuštění od užití díla způsobem, který snižuje jeho hodnotu. Do druhé skupiny práv patří **majetková práva**, která v sobě zahrnují právo na jakékoli užití díla v původní i změněné podobě ať už rozšiřováním, rozmnožováním nebo třeba půjčováním. Majetkových práv se rovněž nelze vzdát a jsou nepřevoditelná, na rozdíl od osobnostních práv trvají po omezenou dobu. Až na výjimky jde o dobu 70 let po smrti autora, přičemž poté za užití díla nenáleží již autorovi, respektive jeho dědicům, odměna, a dílo se stává tzv. **volným dílem**.

Ten, kdo vykonává práva k dílu, je v první

řadě **autor**, tedy ten, kdo dílo vytvořil. Nemusí tomu ale tak být vždy. Zákon říká, že vykonavatelem některých práv je osoba odlišná od autora, což může limitovat autora v rozhodování, jak bude s jeho dílem nakládáno. Ve vzdělávacích institucích bude tak klíčovým pojmem **zaměstnanecké dílo**. Autorem zaměstnaneckého díla je osoba v zaměstnaneckém poměru. Zaměstnavatel v takovém případě a v souladu s § 58 autorského zákona, pokud se se zaměstnancem nedohodne jinak, vykonává svým jménem a na svůj účet autorova majetková práva k dílu, které autor – zaměstnanec vytvořil. Vykonává-li zaměstnavatel majetková práva k zaměstnaneckému dílu, má se také za to, že autor souhlasil se zveřejněním, úpravami, zpracováním včetně překladu, spojením s jiným dílem, zařazením do díla souborného i s tím, aby zaměstnavatel uváděl zaměstnanecké dílo na veřejnost pod svým jménem, pokud se nedohodnou jinak.

Pro otevřené vzdělávací zdroje je klíčové, že rozhodování o tom, zda může být dílo dále poskytováno, je v případě zaměstnaneckých děl na zaměstnavateli. Právě zaměstnavatel by tedy měl rozhodnout o zveřejnění díla pod některou z veřejných licencí. Ideální pak je, když zaměstnavatel tuto problematiku upraví vnitřním předpisem, který jasně definuje, kdo a jakým způsobem zveřejňuje jaká zaměstnanecká díla a pod jakou licenci tak činí.

1.3 Právní úprava využívání veřejných licencí u otevřených vzdělávacích zdrojů

Autor či jiný nositel majetkových práv může udělit oprávnění k užití díla domluveným způsobem. Toto oprávnění se nazývá licence. Smlouva, na jejímž základě je **licence** udělena, se nazývá **licenční smlouva**. Pod pojmem smlouva si v daném

kontextu lze představit dlouhý právní text, podepsaný smluvními stranami, stejně tak se ale může jednat o ústní domluvu dvou a více stran, a v neposlední řadě může být taková licenční smlouva uzavřena způsobem, že autor dává nabídku, která je

uživatelé přijata bez toho, aby spolu tito dva přišli do přímého kontaktu. Právě toto je způsob uzavírání licenční smlouvy, kterou se uděluje právo užít dílo v souladu s některou z veřejných licencí. Nejčastěji se můžeme s tímto způsobem setkat na internetu. Smluvní strany se v tomto případě nemusí nikdy potkat ani se znát.

Vzhledem k jejich rozšířenosti a používanosti se budeme soustředit na veřejné licence Creative Commons. Ty nejsou ničím jiným, než jednoduchým a praktickým nástrojem uzavírání licenčních smluv s předem danými licenčními podmínkami. Celý systém funguje jednoduše: autor, nebo ten, kdo vykonává k dílu majetková práva autorská, zveřejní své dílo pod některou z vybraných variant licence Creative Commons. Ten, kdo chce poté dílo užít, to může udělat, aniž by původního autora kontaktoval. Musí ale respektovat autorem nastavené podmínky a musí uvést původ díla včetně jeho názvu (=Title), označení autora (=Author), zdroje (=Source) a licence (=License) - tzv. pravidlo TASL.

Licence Creative Commons jsou ze své podstaty nevýhradní. Díla pod nimi licencovaná jsou dána k užití všem.

Naopak pokud je licenční smlouva výhradní, autor se zavazuje, že ani sám svoje dílo užít nebude a licenci nedá nikomu jinému.

Právní základ fungování licencí Creative Commons je obsažen v ustanoveních o licenci v §§ 2358–2389 občanského zákoníku. Konkrétně § 2373 odst. 1 říká, že návrh na uzavření licenční smlouvy je možno směřovat i vůči neurčitému počtu osob a obsah smlouvy nebo jeho část lze určit také odkazem na licenční podmínky, jež jsou stranám známé nebo veřejně dostupné. K uzavření smlouvy pak dojde v souladu s § 2373 odst. 2 občanského zákoníku užitím díla v souladu s licenčními podmínkami, přičemž není nutné o tomto vyrozumět navrhovatele.

Licence Creative Commons jsou nejrozšířenějším typem veřejné licence a jsou vhodné pro široké spektrum autorských děl, od verze 4.0 je pak lze použít i pro databáze. Creative Commons vycházejí z myšlenek profesora práv na Harvardské univerzitě Lawrence Lessiga o svobodné kultuře, a jejich první verze pochází z roku 2002. V České republice byla česká verze CC licencí představena v dubnu 2009, od téhož roku jsou také licence využívány pro digitální vzdělávací materiály například na Metodickém portálu RVP.cz. Od čistě nahodilého využívání licencí na základě rozhodnutí jednotlivých autorů a nositelů práv se postupně využití licencí systematizuje a zejména u děl, jejichž vznik je financován z veřejných prostředků, se využití licencí prosazuje jako výchozí pravidlo. To se pak odráží ve formulaci vnitřních předpisů týkajících se autorských děl vytvořených v rámci vědeckých institucí, univerzit, nevládních organizací či orgánů státní správy či samosprávy.

Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020, kterou česká vláda schválila v listopadu 2014 prosazuje v rámci nediskriminačního přístupu k digitálním vzdělávacím zdrojům využití licencí Creative Commons u nejrůznějšího digitálního obsahu vytvořeného za přispění veřejných peněz. Tento cíl má praktické dopady například při zveřejňování výstupů z projektů Operačního programu Výzkum, Vývoj a Vzdělávání, financovaných z evropských strukturálních a investičních fondů.

Použití licence Creative Commons je základním pravidlem pro publikaci výsledků projektů podpořených v rámci OP VVV.

I to by v budoucnu mělo vést jako příklad k dalšímu výraznému rozšíření používání licencí a tím i zjednodušení produkce otevřených vzdělávacích zdrojů.

1.4 Veřejné licence – pravidla používání z pohledů autorů i uživatelů

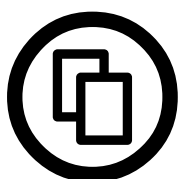
Pokud se **autor či nositel práv**, který může rozhodovat o udělení licence, rozhodne využít některou z licencí Creative Commons, je nezbytné, aby předně zvolil, pod jakou z šesti základních variant licencí bude dílo publikovat. Proto je nezbytné znát význam

jednotlivých licenčních prvků, s nimiž se v praxi lze setkat hlavně v podobě piktoqramů či dvoupísmenných zkratek, často s hypertextovým odkazem na znění licenčních podmínek vybrané licence.

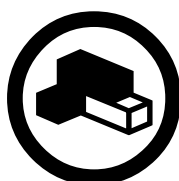
1.4.1 Licenční prvky

Licenční prvky, ze kterých se tvoří šest základních typů veřejných licencí Creative Commons, se dělí na dvě skupiny. První z nich je skupina permissivních prvků, které uživatele k něčemu opravňují, druhá skupina jsou pak prvky restriktivní, které užití díla určitým způsobem omezují, případně něco příkazují.

1.4.1.1 Permissivní prvky

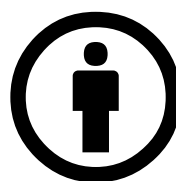

Právo dílo šířit (z anglického Share). Tento prvek je společný pro všechny typy CC licencí, vztahuje se na všechna díla, která lze najít pod licencí Creative Commons. Vyjadřuje, že licencované dílo může nabyvatel šířit, tedy například kopírovat, distribuovat a sdělovat veřejnosti.

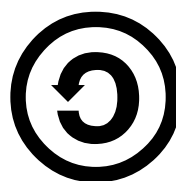

Právo dílo upravovat (z anglického Remix). Licence s tímto prvkem opravňuje uživatele k pozměňování či doplňování díla. Umožňuje také celé licencované dílo nebo jeho část zpracovat s jiným dílem. Příkladem úprav může být např. překlad, úprava digitálních fotek, dramatizace, zhudebnění nebo remixování hudebních skladeb.

1.4.1.2 Restriktivní prvky

Uveďte původ (zkratka BY, z anglického Attribution). Jde o společný prvek pro všechny licence, který říká uživateli, že kdykoliv licencované dílo nebo jeho úpravu bude dále šířit, je nutno uvést následující čtyři údaje. Jedná se o název díla a jméno autora (způsobem, jakým to autor stanovil), dále odkaz na zdroj díla a odkaz na licenci Creative Commons, pod kterou bylo dílo vystaveno. Pokud je šířeno upravené dílo, je třeba také uvést způsob, jakým bylo modifikováno.

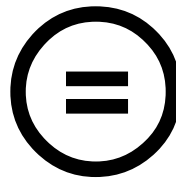

Zachovejte licenci (zkratka SA, z anglického ShareAlike). Pokud licencované dílo upravíte způsobem, k němuž by byl běžně potřebný souhlas autora, máte povinnost výsledek své práce vystavit pod stejnou nebo slučitelnou licenci. Pokud tedy například upravíte infografiku, která je k dispozici pod licencí CC BY-SA, je nutno pro tuto upravenou infografiku použít stejný typ licence CC BY-SA. Vzhledem k tomu, že existují různé verze licencí (3.0, 4.0, případně dřívější), lze tuto povinnost splnit i užitím novější verze licence. Tedy pokud je původní dílo licencováno pod licencí Creative Commons BY-SA 3.0 International, pro odvozené (upravené) dílo je možné užít novější licenci CC BY-SA 4.0 International.

Neužívejte dílo komerčně (zkratka NC, z anglického Non-Commercial). Tento prvek umožňuje nakládat s dílem pouze pro nekomerční účely. To znamená, že by jeho užití nemělo směřovat žádným způsobem k dosažení zisku, a to ani potenciálně. V případě, že je uživatelem komerční subjekt, je pravděpodobné, že užití díla směřuje přímo nebo nepřímo k získání hospodářského prospěchu. V takovém případě není užití díla s licenčním prvkem

s prvkem *Neužívejte dílo komerčně* vhodné. Výměna jednoho díla za jiné (barter), se považuje za nekomerční transakci.

Nezpracovávejte (zkratka ND, z anglického No Derivatives). Tento prvek zakazuje jakkoliv dílo upravovat, tedy pozměňovat či doplňovat, nebo ho jako celé či jeho část zpracovat s dílem jiným. Za takovou úpravu se považuje jakýkoliv zásah do díla – oříznutí obrázku, změna barev, zkrácení písně apod.

1.4.2 Varianty licencí

Písemné označení	Označení piktogramy	Název licence
BY		Uved'te původ
BY-SA		Uved'te původ – Zachovejte licenci
BY-ND		Uved'te původ – Nezpracovávejte
BY-NC		Uved'te původ – Neužívejte komerčně
BY-NC-SA		Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Zachovejte licenci
BY-NC-ND		Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Nezpracovávejte

Popsaná sada licencí se aktualizuje a koexistují různé časové verze. V současné době je aktuální verze 4.0. (až do verze 3.0 se označovaly i jazykové mutace licencí, např. v případě české verze písmeny CZ nebo Česká republika.) Veškeré starší verze jsou stále v platnosti a je možné je používat. Nicméně nejvhodnější je využít poslední verzi licencí, která reflektuje aktuální právní úpravu a vývoj potřeb autorů i uživatelů.

Předchozí verze licencí byly *portovány*, přizpůsobovány právnímu řádu jednotlivých zemí. Výsledná znění licenčních podmínek se tedy mohla lišit podle jurisdikce, právního řádu státu, pro který byla určena. V nejnovější verzi 4.0 se s portováním již nesetkáme, neboť při vytváření textu licenčních podmínek bylo pamatováno i na specifika evropského práva, tedy na autorská práva osobnostní nebo např. práva databázová. Poslední verze licencí Creative Commons je do jednotlivých jazyků “pouze” překládána, obsahově jsou totožné. V kterémkoliv evropském státě je proto možné použít jakoukoliv jazykovou verzi bez obav z odlišného textu licence.

Při udělování licence je vždy nejvhodnější použít verzi nejnovější, která reflektuje aktuální vývoj právní úpravy. U licence s prvkem ShareAlike (SA) je vždy potřeba použít buď stejnou nebo novější verzi licence, než která byla užitá pro zpracovávané dílo. Pokud je původní dílo licencováno např. pod CC BY-SA 3.0 CZ, je na zpracované dílo možno použít totožnou licenci nebo CC BY-SA 4.0.

Jednotlivé licence i jejich verze je možno užívat vedle sebe. V jednom díle (např. knize) tak mohou být díla (např. obrázky) pod různými verzemi licencí. Toto nové dílo pak bude při respektování licenčních prvků užitých děl licencováno pod svou vlastní licenci jako celek.

Pro výběr konkrétní licence je vhodné použít generátor licencí na webové adrese *Creative Commons*. Po zodpovězení několika jednoduchých otázek je zde uživateli vygenerována odpovídající licence včetně řešení pro online i offline použití.

Při rozhodování o využití licence je zejména nezbytné se ptát, co je mým cílem, jestli jsem oprávněn k poskytnutí licence k dílu (zda například nejde o zaměstnanecké dílo, ke kterému nevykonávám majetková práva), zda jsem autorem všech děl, která jsem použil ve svém díle, zda bude z označení zřejmé, co konkrétně poskytují pod zvolenou licenci.

Uživatel díla, které je dostupné pod některou z licencí, by si měl rovněž ujasnit, zda způsob užití, který plánuje, je kompatibilní s licenci, která je s dílem spojena. Ani v případě, že tomu tak není, není vše ztraceno. I když je některého díla licencí započteno jeho doplňování, někdy lze uzavřít licenční smlouvu nad rámec veřejné licence, která úpravy umožní. Je ale nezbytné, aby se uživatel obrátil na nositele práv a řešil s ním své potřeby individuálně, což u CC licence nemusí.

U všech typů licencí je nutné uvádět vhodným způsobem původ užitého díla (viz pravidlo TASL, uvedené výše). Konkrétně půjde o:

- jméno či pseudonym autora;
- název díla,
- licenci, pod níž je dílo licencováno;
- zdroj díla, například formou hypertextového odkazu na místo, odkud dílo bylo staženo;
- bylo-li původní dílo upravováno, je třeba uvést jak.

Uživatel, který bude původní dílo nějakým způsobem přetvářet, musí řešit, zda je povinen výsledné dílo dát k dispozici pod Creative Commons, případně pod jakou variantou licence, a samozřejmě se musí ujistit, že licenční podmínky neobsahují licenční prvek ND, který úpravy díla zapovídá. Jediným licenčním prvkem, který nutí autora odvozeného díla, aby toto dílo licencoval pod konkrétní licenci, je prvek Zachovejte licenci (SA). Pokud je původní dílo licencováno pod touto licenci, musí být zvolena i u odvozeného. Licence odvozeného díla také musí obsahovat prvek Neužívejte dílo komerčně (NC), pokud ji obsahovalo původní dílo.

Je žádoucí, aby uživatelé preferovali co nejotevřenější varianty licence Creative Commons. Příkladem dobré praxe je postup MŠMT, které u příjemců dotací předepisuje pro výstupy z některých projektů variantu Creative Commons BY nebo BY-SA.

Toto je výtah ze vzoru o poskytnutí dotace k výše uvedenému programu OP VVV (záměrně zde uvádíme podstatnou část celého znění): *“Příjemce je povinen díla a jiné předměty ochrany chráněné autorskými právy a právy s nimi souvisejícími, v případě, že při jejich vzniku byly alespoň částečně použity prostředky této dotace, licencovat licenci Creative Commons 4.0*

ve variantě BY nebo BY-SA. Tuto licenci je Příjemce povinen v souladu se zněním licenční smlouvy připojit k dílu či jinému předmětu ochrany bez zbytečného odkladu po jeho vzniku a toto dílo či jiný předmět ochrany dát k dispozici veřejnosti takovým způsobem, aby k němu měl každý neomezený a bezplatný dálkový přístup a bylo mu umožněno dílo dále sdílet a jinak užívat v souladu se zvolenou licenci. Pokud je držitelem autorských práv či práv s nimi souvisejících k dílu nebo jinému předmětu ochrany, které vznikly na základě zakázky s použitím prostředků této dotace, třetí osoba odlišná od Příjemce, je Příjemce povinen smluvně zajistit, aby tato osoba připojila k dílu nebo jinému předmětu ochrany licenci Creative Commons za stejných podmínek jako Příjemce. V případě, že z jakéhokoli důvodu nebude možné nebo vhodné dílo či jiný předmět ochrany licenci Creative Commons za uvedených podmínek licencovat, bude tento bod upraven ve vzoru pro konkrétní výzvu tak, aby byly reflektovány výjimky z této povinnosti. To se bude týkat např. výstupů v oblasti výzkumu a vývoje a výstupů, u nichž z důvodu nezávislých na Příjemci není možné převést neomezené licenční právo na Poskytovatele dotace (např. články ve vědeckých časopisech, kde je nutné uzavřít výhradní smlouvu s vydavatelem, tj. výstupy podléhající „transfer of copyright agreement“, produkty vytvořené v režimu slučitelné veřejné podpory či podpory de minimis a další výstupy, jejichž volné šíření je omezeno právní ochranou duševního vlastnictví, bezpečnostními pravidly nebo oprávněnými obchodními zájmy).”

Informace o veřejných licencích jsou k dispozici v publikaci *Veřejné licence v České republice*⁵ nebo *Veřejné licence*⁶.

5 MYŠKA, Matěj, Radim POLČÁK, Libor KYNCL, Jaromír ŠAVELKA a Iveta SVIRÁKOVÁ. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 189 s. 2.0. ISBN 978-80-210-7193-3.

6 MYŠKA, Matěj. *Veřejné licence*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 248 s. Spisy Právnické fakulty MU č. 497 (řada teoretická, Edice Scientia). ISBN 978-80-210-7538-2) https://is.muni.cz/repo/1218740/Verejne_licence.pdf.

2. OER V SOUČASNÉ PRAXI

2.1 Proměny vzdělávacích zdrojů

Vzdělávání a zejména individuální nebo komunitní formy přenosu znalostí (sebe-vzdělávání, celoživotní vzdělávání apod.) jsou v dnešní informační době čím dál tím důležitější. Znalosti a informace dostupné všem mají potenciál vyrovnávat rozdíly ve společnosti. To je velmi odlišné od minulého století a vlastně celé dosavadní historie, ve které byl přístup k informacím a znalostem privilegiem a nezanedbatelnou výhodou.

V dnešní době jde především o to, jak je kdo v nakládání s otevřenými zdroji zdatný. Úkony, procesy, povolání, která dříve nebylo možné vykonávat bez institucionální podpory různého typu, je dnes možné dělat z domova. Lidé mají daleko větší kreativní prostor i možnosti, jak naložit se svým časem. OER v tomto kontextu hrají nezastupitelnou roli. Přibližují různé druhy vzdělání – od obecného po specializované – insti-

tucím i osobám stojícím mimo ně.

Díky OER se stává jednodušším a efektivnějším jak učení, tak tvorba učebních materiálů.

Otevřený přístup k vědeckým informacím ve formě autorských děl (vědecké publikace) a vědeckých dat začíná být standardem a veřejná správa se postupně učí využívat otevřená data veřejného sektoru ve prospěch svůj i prospěch svých občanů. Bezplatné či lépe otevřené vzdělávací zdroje jsou dnes díky platformám jako je například edX či Coursera a dalším globálním fenoménem. V každodenní české pedagogické praxi začínají nabývat na významu např. Elportál Masarykovy Univerzity v Brně nebo největší portál pro regionální školství www.rvp.cz.

2.2 Životní cyklus otevřených vzdělávacích zdrojů

1) Najděte

Životní cyklus nového otevřeného vzdělávacího zdroje můžeme rozdělit do pěti hlavních fází. Nejprve je užitečné podívat se po již existujících materiálech. Pokud najdeme již hotový materiál, který jsme měli původně v plánu vytvořit, můžeme přispět k jeho zdokonalení místo toho, abychom investovali čas do zakládání nového projektu.

2) Vytvořte

Objevíme-li, že žádný vhodný výukový materiál zatím neexistuje, můžeme začít vytvářet vlastní, který v budoucnu poslouží nejen našim potřebám, ale taktéž jako pomůcka pro kolegy, případně pro kohokoliv z celého světa, kdo bude mít přístup k internetu.

3) Upravte

Při přetváření otevřeného vzdělávacího materiálu bude téměř vždy potřeba přizpůsobit jej prostředí, ve kterém je chceme použít. To může zahrnovat drobné opravy a vylepšení grafiky a systematizace, překlady, ale i rozsáhlou modifikaci s ohledem na odlišné prostředí a kontext.

5) Užijte

Po vytvoření materiálu nastává fáze použití materiálu. Tady se dostává ke slovu hlavní účel OER - vzdělávání, ať už se realizuje formou kontaktní výuky, on-line seminářů, samostatného studia na internetu či jakýchkoli dalších tradičních i neformálních učících činností.

4) Sdílejte

Fáze sdílení je jedním ze základních kamenů celé filozofie OER. Hotový materiál sdílíme s komunitou prostřednictvím vlastních webových stránek, stránek instituce, prostřednictvím portálů sdružujících OER či např. na sociálních sítích.

2.3 Příklady využití OER pro vybrané cílové skupiny

Širšímu využití otevřených vzdělávacích zdrojů brání zejména neznalost nových pedagogických možností z řad vzdělavatelů a také neznalost základních principů nakládání s autorskoprávními aspekty OER, o kterých již byla řeč. Stále existují i právní omezení. Kdyby došlo ke zjednodušení nakládání s autorskými díly pro vědecké a vzdělávací potřeby, bariéry pro využití OER by se snížily. Nicméně již nyní je, bez jakékoli legislativní změny, možné vytvářet plně funkční, otevřené a použitelné OER. Odstranění výše uvedených překážek na straně vzdělavatelů by napomohlo identifikovat různorodé skupiny uživatelů OER a popsat jejich potřeby při tvorbě OER, jakož i rizika, které jsou spojena s tvorbou a užitím OER daným uživatelem.

Tato část dokumentu se věnuje bližšímu pohledu na potřeby uživatelů. Typologie uživatelů a tvůrců může být velmi

široká, a ne všechny skupiny mohou být detailně zahrnuty do této analýzy. Je také nutno podotknout, že níže uvedené definice mohou naplňovat rozdílné osoby nebo několik rolí může zastávat i jedna osoba. Jednou může být vzdělavatel tvůrcem OER a jindy zase jejich konzumentem, ale přitom stále zůstává z pohledu instituce (školy) vzdělavatelem. Analýza a definice uvedené níže se snaží odpovědět na otázky spojené s OER na základě typových situací, ve kterých může dojít k tvorbě nebo užití OER.

Ve světě je problematika OER zatím především záležitostí vysokoškolského vzdělávání, ale klíčovou roli v tvorbě i aplikaci OER hraje stále víc regionální školství, a to i proto, že v něm žáci tráví 13-16 let oproti 3-6 letům studia na vysokých školách a oblast celoživotního vzdělávání, která kromě vysokých škol zahrnuje i odborné regionální školství.

2.3.1 Vzdělavatel – obsahový tvůrce OER

Jednou z primárních cílových (uživatelských) skupin je vzdělavatel. Vzdělavatel je rovněž primární a nejdůležitější tvůrce OER a jeho znalosti, schopnosti a otevřenost jsou určující pro kvalitu výsledného OER. Opakujeme, že záměrně je užít termín

vzdělavatel a nikoli učitel, protože vzdělávací materiály tvoří nejen zaměstnanci či studenti škol a univerzit, ale i lidé z neziskových organizací, státem zřízených institucí, úřadů, firem až po soukromé osoby.

Vzdělavatel - obsahový tvůrce	
Úloha vzdělavatel jako tvůrce OER	Vzdělavatel v roli tvůrce OER je zpracovatelem materiálu; určuje, jaký bude jeho obsah, výsledná podoba, míra otevřenosti a další použitelnost.
Úloha vzdělavatele jako uživatele OER	Vzdělavatel v roli uživatele OER je uživatelem materiálu jiného tvůrce pro své potřeby. Může materiál použít ve stejném nebo jiném kontextu nebo jej i upravit. V tom případě se vzdělavatel stává tvůrcem. Vzdělavatel v dnešní době často vychází z práce jiných. Příkladem mohou být digitální animace, které je možné využít do různých druhů materiálu, aniž by bylo nutné je tvořit pro každý materiál zvlášť. To klade nároky na vzdělavatele a zejména na jeho znalosti technologických postupů a legislativních limitů použití cizího obsahu.
Úloha vzdělavatele jako spolutvůrce OER	Pokud více vzdělavatelů vytváří dohromady jeden komplexnější OER, vzdělavatel střídá jak úlohu tvůrce, tak i úlohu uživatele, a přidává ještě úlohu poskytovatele důležité zpětné vazby pro práci svých kolegů.
Bariéry použití OER pro každodenní praxi	
Interní (Osobní)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neznalost postupů, jak hledat existující zdroje. 2. Neznalost aktuálních technologických možností. 3. Neznalost managementu otevřených řešení postavených na principu opakované použitelnosti a šiřitelnosti (nekoncipovaných tedy jako jednorázová tvorba). 4. Neznalost legislativních limitů užití vlastních děl i děl třetích stran. 5. Nemožnost využít běžně využívané materiály pro výuku na základě výjimky v § 31 odst. 1. bod c) AutZ

Externí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Absence podpůrného prostředí v rámci dané instituce/státu (např. digitální databanky zajímavého, jednoduše použitelného a moderního digitální obsahu). 2. Nedostatek institucionální podpory pro tvorbu otevřených řešení (více než “můžete to dělat, po splnění všech ostatních povinností”). 3. Nedostatečné pochopení vedení instituce, že prvotní tvorba materiálu je náročnější než klasické formy výuky a že to je třeba zohlednit (“podpoříme vás, abyste mohli otevřené zdroje produkovat”). Od použití materiálu se míra použitelnosti a přenositelnosti materiálu mezi vzdělavateli a vzdělávacími cykly velmi zvyšuje a v dlouhodobém horizontu se tak jedná o ušetření časových a finančních prostředků. 4. Legislativní překážka – stávající materiály používané pro výuku nelze v rámci výjimky pro vzdělávací účely dle § 31 odst. 1. bod c) AutZ využít jako OER.
Doporučení	
Interní (pro uživatele)	Vzdělat se v oblasti nových manažerských postupů pro tvorbu otevřených zdrojů, a to po stránce technologické, legislativní i administrativní včetně přípravy na následnou otevřenost a budoucí opakovatelnost.
Externí (pro prostředí)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vytvořit institucionální pravidla pro podporu otevřenosti vzdělávacích zdrojů, podpořit tvorbu OER; podpořit kompetenčně, finančně, časově i technologicky vzdělavatele. 2. Podpořit spolupráci komplexnějších OER více vzdělavateli, lepší spolupráci kolegů a tím zprůchodnění transferu znalostí na studujícího.

2.3.2 Podpůrné profese tvorby OER (grafik, animátor, kameraman apod.)

Podpora tvorby OER	
Podpůrné profese	<p>Podpůrné profese jsou podporou vzdělavatele ve specializovaných oblastech potřebných pro vytváření a šíření OER. Tito uživatelé jsou nejvíce v kontaktu s legislativními a technickými specifiky tvorby OER, a musí tedy disponovat správnými znalostmi a dovednostmi proto, aby mohli tvůrcům věcného obsahu pomáhat. Jejich zapojení při tvorbě OER závisí zejména na komplexnosti a zaměření tvořeného digitálního obsahu a také na finančních prostředcích dostupných pro dané OER. Ideální je situace, kdy vzdělavatel vytvoří základní osnovu OER, popíše jeho funkčnost a vzhled a také specifikuje potřebné materiály, které je nutné pro OER zajistit (nové nebo použitelné od dalších stran). Podpůrný tým na základě zadání požadované materiály zajistí a vzdělavatel je zapracuje do OER. Nejčastěji podpůrný tým zahrnuje řešeršery, programátory, grafiky, fotografie, ale i právníky nebo manažery. Podpůrný tým může vzdělavateli pomoci i s výchozí analýzou již existujících materiálů a jejich.</p> <p>Prototypovým podpůrným personálem pro tvorbu OER je profese tzv. „Instructional designers“ rozšířená hlavně v USA</p>
Technik a vzdělavatel jako jedna osoba	<p>Kupodivu nejlepší OER vytvářejí zatím často vzdělavatelé, kteří vykonávají zároveň i všechny podpůrné funkce. Bývají to zaměstnanci menších institucí, kde vzdělavatel začne OER tvořit ze své vlastní iniciativy.</p>
Studující v roli podpůrného personálu	<p>Jako podpůrných profesí tvorby OER v rámci instituce je možné využít studujících. Studující dokáže nečistka velmi precizně lokalizovat konkrétní OER pro potřeby daného předmětu a vzdělavatele. V ideálním případě by vzdělavatel měl mít k dispozici jak podpůrné profese, tak i studující. To zajistí vysoký standard digitálního obsahu i optimální lokalizaci OER do místního prostředí.</p>
Bariéry použití OER pro každodenní praxi	
Interní (Osobní)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neznalost mezinárodní úrovně kvality digitálního obsahu (časté, když je vzdělavatel a podpůrný personál v jedné osobě). 2. Neznalost skutečných potřeb cílové skupiny uživatelů, pro které je OER určen. 3. Nemožnost využít běžně využívané materiály pro výuku na základě výjimky v § 31 odst. 1. bod c) AutZ.

Externí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nedostupnost potřebného vybavení (kvalitní mikrofon, kamera/fotoaparát, nedostupný software). 2. Nedostatek času nebo finančních prostředků pro kvalitní technickou tvorbu OER . 3. Legislativní překážka – stávající materiály používané pro výuku nelze v rámci výjimky pro vzdělávací účely dle § 31 odst. 1. bod c) AutZ využít jako OER.
Doporučení	
Interní (pro uživatele)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zapojení se do vybrané komunity kolem daného typu OER a sledování trendů v rámci komunity. 2. Získávat zpětnou vazbu od studujících ohledně obsahu i formy OER.
Externí (pro prostředí)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vedení institucí podpoří vytváření podpůrných pozic.

2.3.3 Studující – primární uživatel OER

Studující - primární uživatel OER	
Úloha studujícího jako uživatele OER	Podporuje a motivuje vyučujícího a vzdělávací instituci, aby upřednostňovali jako vzdělávací materiály OER před ekvivalentními placenými materiály.
Úloha studujícího jako poskytovatele zpětné vazby	Studující je cenným zdrojem zpětné vazby pro obsah, formu i využití OER v rámci výuky. Jeho postřehy mohou při znovupoužití OER v dalším použití kurz výrazně vylepšit a lokalizovat pro potřeby daného prostředí.
Úloha studujícího jako spolutvůrce OER pro institucionální aktivity	<p>Studující může být cenným spolutvůrcem konkrétního OER. Často dokáže obsah efektivněji přiblížit dalším studujícím, mívá dobrou orientaci v aktuálních digitálních trendech a jakožto adresát OER je i zdrojem relevantní zpětné vazby. V rámci vzdělávací instituce může být zapojen formou stáže, soutěže nebo letní brigády/praxe. Taková forma spolupráce je výhodná jak pro studenty, tak i pro učitele a technické tvůrce OER.</p> <p>Vytváření vzdělávacího materiálu OER může být i jednou z forem výuky (např. v kurzu se namísto seminárních prací společně vytváří tematický vzdělávací materiál pro další studenty).</p>

Bariéry použití OER pro každodenní praxi	
Interní (Osobní)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nezajímavost probírané látky pro studujícího. 2. Technické nedostatky materiálu (špatný zvuk, špatné video, špatné formátování textu, materiál nerespektuje universal design – viz dále atd.) 3. Neatraktivní zpracování OER. 4. Nedostatek kompetencí pro tvorbu OER.
Externí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Instituce využívání OER a jeho tvorbu v rámci výuky nepodporuje. 2. Využívání OER a jejich tvorbu v rámci výuky nepodporuje vzdělavatel.
Doporučení	
Interní (pro uživatele)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podpořit vlastní vzdělávací instituci/vzdělavatele, aby OER využívali. 2. Poskytnout vzdělavateli konstruktivní zpětnou vazbu po skončení daného kurzu OER. 3. Zajímat se o možnost podílet se na tvorbě OER v rámci výuky a instituce.
Externí (pro prostředí)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vzdělavatel/Instituce nabízí ve výuce využití OER. 2. Zapojit studující do tvorby OER v rámci kurzu/instituce.

2.3.4 Vzdělávací instituce

Vzdělávací instituce	
Úloha univerzit jako lídra v oblasti teorie a výzkumu OER	Zatím v oblasti OER udávají směr zejména vysoké školy a nové inovativní firmy na poli vzdělávání a rozvoje znalostí a inovací. V budoucnosti se bude stále více posilovat role regionálního školství, které koncentruje velký počet žáků i pedagogů s rostoucí digitální gramotností.
Vzdělávací instituce mají výuku jako primární činnost a poslání	Tyto instituce mají dostatečné kapacity, zkušenosti, zdroje a celkové podmínky pro to být lídrem ve vytváření kvalitních OER.

Bariéry použití OER pro každodenní praxi

Interní (Osobní)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nepřipravenost univerzit pro iniciativy typu Open Access, Open Research Data a OER v ČR. 2. Absence strategických institucionálních dokumentů, které explicitně zmiňují institucionální podporu využívání OER. 3. Vzdělavatelé nemají potřebné znalosti pro tvorbu OER. 4. Nedostatek podpůrných profesí pro tvorbu OER. 5. Neschopnost vyhledat potřebný materiál.
Externí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Legislativní překážka – stávající materiály používané pro výuku nelze v rámci výjimky pro vzdělávací účely dle § 31 odst. 1. bod c) AutZ využít jako OER. 2. Nedostatek dotačních titulů na rozvoj kvalitního OER prostředí. 3. Nedostatečná infrastruktura (např. neexistence digitálního archivu OER) na národní úrovni. 4. Nedostatek OER pro naprostou většinu vzdělávacích oblastí.

Doporučení

Interní (pro uživatele)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozvíjet principy otevřeného vzdělávání v rámci univerzity/instituce. 2. Podpořit využívání OER jako komplementární model k modelu frontální výuky. 3. Podpořit vhodné pedagogické a technické zázemí pro tvorbu OER v rámci instituce. Příkladem může být <i>Kabinet informačních studií a knihovnictví</i> Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 4. Zapojení tvorby OER do pedagogické činnosti vzdělavatelů a do výuky.
Externí (pro prostředí)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podnítit debatu na národní úrovni o legislativních překážkách rozvoje otevřeného vzdělávacího prostředí v ČR (více viz <i>Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017 až 2020</i> nebo výstupy projektu GAČR: <i>Právní rámec sběru, zpracování, uchování a užívání výzkumných dat</i>). 2. Podpořit instituce ve využívání a tvorbě OER.

2.3.5 Poskytovatel finanční podpory/grantová agentura

Poskytovatel finanční podpory/grantová agentura	
Úloha poskytovatelů finanční podpory jako katalyzátoru rozvoje OER v ČR	Poskytovatelé finanční podpory hrají v rozšíření otevřeného vzdělávání klíčovou roli. U finanční podpory OER z veřejných prostředků je třeba zajistit, aby výstupy byly plně dostupné veřejnosti a znovupoužitelné podle principů OER. Dohody o poskytnutí podpory musí proto obsahovat podmínku zveřejnění všech součástí výstupů pod veřejnými licencemi.
Úloha grantové agentury jako evaluátora a analytika dopadů zavádění OER	Grantové agentury musí také analyzovat, evaluovat a reportovat využívání a naplňování cílů v oblasti otevřeného vzdělávání u jednotlivých dotačních titulů.
Bariéry použití OER pro každodenní praxi	
Interní (Osobní)	1. Neznalost situace v oblasti otevřeného vzdělávání v ČR a ve světě a případně nevyhovující zacílení dotačních výzev.
Externí	1. Nedostatečná kvalifikace příjemců dotace.
Doporučení	
Interní (pro uživatele)	1. Vytvořit dostatek dotačních titulů na rozvoj kvalitního OER prostředí v Česku. Integrovat snahy o otevírání jakýchkoliv zdrojů (nejen vzdělávacích) do každodenní činnosti. 2. Podmínka otevřenosti u výstupů z projektu je podmínka pro udělení podpory.
Externí (pro prostředí)	1. Důsledně podporovat rozvoj otevřených principů v rámci dalších "open" agend ČR (Open Access, Open Data, Open Research Data apod.)

2.3.6 Ministerstva

Ministerstva	
Úloha ministerstev pro rozvoj OER v ČR	Ministerstva jako spolu/tvůrci politiky vzdělávání v ČR jsou klíčovými aktéry rozvoje OER v ČR. Bez jasné a všeobecně sdílené koncepce otevřeného vzdělávání není možné dosáhnout maximálního přínosu OER pro ČR.
Úloha ministerstev jako lídrů rozvoje otevřených principů v ČR	Ministerstva jsou do jisté míry odpovědná i za rozvoj všech otevřených iniciativ v ČR včetně otevřeného vzdělávání.
Bariéry použití OER pro každodenní praxi	
Interní (Osobní)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neznalost OER v ČR a ve světě. 2. Absence strategie otevřeného vzdělávání v ČR. 3. Legislativní překážka – stávající materiály používané pro výuku nelze v rámci výjimky pro vzdělávací účely dle § 31 odst. 1. bod c) AutZ využít jako OER.
Externí	<ol style="list-style-type: none"> 1. Relativně málo příkladů dobré praxe z institucionálního prostředí ČR. 2. OER nejsou vnímány jako priorita státu v oblasti vzdělávání.
Doporučení	
Interní (pro uživatele)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odstranit legislativní překážku – stávající materiály používané pro výuku nelze v rámci výjimky pro vzdělávací účely dle § 31 odst. 1. bod c) AutZ využít jako OER.
Externí (pro prostředí)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Diskuze na národní úrovni o legislativních překážkách rozvoje otevřeného prostředí v ČR (více viz <i>Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017 až 2020</i>)

3. TYPY VÝSTUPŮ A DOPORUČENÍ PRO JEJICH ZVEŘEJNĚNÍ

Předchozí text se věnuje popisu pozic jednotlivých stakeholderů v rámci otevřeného vzdělávání pomocí OER. Následující část se věnuje popisu komponent OER.

Ke zveřejňování těchto komponent jako OER je nutné respektovat tato základní pravidla:

Pokud byly všechny části OER vytvořeny přímo pro toto OER, je možné zveřejnit bez omezení jak celý materiál, tak i jeho části.

Pokud bylo při tvorbě OER použito autorské dílo cizího subjektu (např. na základě udělené licence), je nutné toto zohlednit při dalším nakládání s danou částí OER. Problematické aspekty nakládání s OER shrnuje tabulka níže v sekci “Nejčastější riziko spojené s užitím výstupu”. Jak je patrné a jak bylo zmíněno již výše, pro tvorbu OER neexistuje žádná legislativní překážka, ale především překážky manažerské. Často se setkáme např. se situací, kdy vzdělavatel je zvyklý v rámci své výuky dlouhé roky používat konkrétní obrázek.

Do práva autorského nezasahuje ten, kdo užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu (§ 31 odst. 1. bod c) autorského zákona.)

Kompletní znění § 31 autorského zákona:

“(1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo:

a) užije v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém

díle,

- b) užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu, vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem,
- c) *užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu;* vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.

(2) Do práva autorského nezasahuje ani ten, kdo výňatky z díla nebo drobná celá díla citovaná podle odstavce 1 písm. a) nebo b) dále užije; ustanovení odstavce 1 části věty za středníkem platí obdobně.”

Tuto zákonnou licenci je nutné použít dohromady s obecným ustanovením výjimek a omezení autorského práva uvedených v § 29 odst. 1 AutZ (tzv. Bernský třístupňový test), který praví:

“(1) Výjimky a omezení práva autorského lze uplatnit pouze ve zvláštních případech stanovených zákonem a pouze tehdy, pokud takové užití díla není v rozporu s běžným způsobem užití díla a ani jím nejsou nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora.”

Neboli, pro účely výuky klasickým způsobem ve třídě je tato zákonná licence dostačující, pro využití formou OER však často nikoliv.

Vzdělavatel, který chce svoje didaktické materiály jen “přenést” do digitální podoby, pravděpodobně narazí na zákonné limity, které nepředpokládá. Vzdělavatel také nemůže tento typ obsahu licencovat pod některou z veřejných licencí (a naplnit tak možné podmínky grantové dohody).

Níže je uveden výčet typů obsahu, který může během tvorby OER vznikat nebo který je při tvorbě OER užíván. V případě, kdy všechen obsah OER byl vytvořen pro účely konkrétního OER, je možné OER i všechny jeho části zveřejnit, protože autorský tým nebo instituce, která ho zaměstnává, je držitelem všech potřebných práv. Pokud tomu tak není, v tabulce níže jsou uvedena nejčastější rizika spojená se zveřejňováním různých typů obsahu OER. Tabulka dále napovídá, jaké užít licenční podmínky pro to, aby se docílilo maximalizace přínosu výstupu.

Pro korektní zveřejňování jednotlivých výstupů je důležité zajistit metadatový popis každého výstupu. Pokud například finální výstup z projektu bude sada pěti OER, je nutné, aby každá z částí tohoto OER byla správně metadatově popsána a uložena na dohledatelném a katalogizovaném místě. Právě metadatový popis primárně umožňuje snadné a efektivní znovu-použití zpřístupněného výstupu. Správný metadatový popis je určitá novodobá forma učení - tvůrce učí o svém výstupu tím, že ho popisuje a vysvětluje ostatním. Návrh systému metadat všech otevřených digitálních zdrojů vzniklých z veřejných prostředků a jejich indexace v nově vzniklém reputačním systému je úkolem plynoucím z výše zmiňované Strategie Digitálního vzdělávání do roku 2020. Nicméně je třeba upozornit na fakt, že metadatové standardy pro popis OER jsou neustálené, což mimo jiné ztěžuje vyhledávání zdrojů.

Název výstupu	Nejčastější riziko spojené s užitím výstupu	Doporučení licenčních podmínek ke zveřejnění pro maximalizaci využití výstupu
Článek	práva třetích osob (nejčastěji vydavatele nebo zaměstnavatele) znemožňující použití v OER)	Licence Creative Commons
Kniha	práva třetích osob (nejčastěji vydavatele nebo zaměstnavatele) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Sborník	práva třetích osob (nejčastěji pořadatele konference) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Data resp. databáze	databázová ochrana, případně autorskoprávní ochrana, pokud se jedná o tzv. tvůrčí databázi	Pro databáze je možné využít řadu licencí. Doporučuje se licence Creative Commons
Vizualizace dat	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons

Název výstupu	Nejčastější riziko spojené s užitím výstupu	Doporučení licenčních podmínek ke zveřejnění pro maximalizaci využití výstupu
Animace	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu, např. hudby) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Fotografie	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Video umělecké	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Video instruktážní	bez rizika, jelikož je tento výstup často tvořen samotným tvůrcem OER, pokud by byl tento výstup použit od jiného, je nutné opět ošetřit práva třetích osob	Licence Creative Commons
Hudba	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v OER	Licence Creative Commons
Instruktážní audio	bez rizika, jelikož je tento výstup často tvořen samotným tvůrcem OER, pokud by byl tento výstup použit od jiného autora, je nutné opět ošetřit práva třetích osob	Licence Creative Commons
Část jiného OER	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v nově tvořeném OER	Nejčastěji bude tato část nebo její komponenty dostupná pod licencemi Creative Commons
Spojení několika OER	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v nově tvořeném OER	Nejčastěji bude tato část nebo její komponenty dostupná pod licencemi Creative Commons
Interaktivní část: Hra	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v nově tvořeném OER	Nejčastěji bude tato část nebo její komponenty dostupná pod licencemi Creative Commons
Interaktivní část: Test	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v nově tvořeném OER	Licence Creative Commons
Interaktivní část: Drag and Drop	práva třetích osob (nejčastěji tvůrce obsahu) znemožňující použití v nově tvořeném OER	Licence Creative Commons

4. NÁVRHY OPATŘENÍ A DOPORUČENÍ PRO EFEKTIVNĚJŠÍ IMPLEMENTACI OER V ČR

Následující část uvádí návrhy opatření a doporučení pro co nejjednodušší a nejefektivnější implementaci OER do každodenní praxe v ČR.

4.1 Systémová opatření

1) O implementaci usilují všichni aktéři

Ministerstva, vzdělavatelé, instituce, soukromý sektor a poskytovatelé finanční podpory se snaží o implementaci OER v součinnosti. Explicitní vyjádření podpory OER a její realizace ze strany těchto aktérů vytváří stabilní prostředí, které je pro rozšíření OER klíčové.

2) Jednodušší autorský zákon

Současná podoba autorského zákona je s ohledem na vzdělávání jedna z nejbenevolentnějších v rámci EU. Nicméně autorský zákon je pro vzdělavatele velmi komplikovaný a nereflexuje plně aktuální potřeby vzdělavatelů, vzdělávaných a moderní proměny pedagogické praxe.

3) Zhodnocení stávajících systémů metadat pro OER a jejich použití v ČR

Je třeba vyhodnotit stávající systémy metadatových popisů a doporučit preferovaný systém tak, aby se maximalizovala znovu-použitelnost, katalogizace a vyhledatelnost již vytvořeného obsahu. V současnosti koexistují různé standardy, například poměrně rozšířený je Dublin Core (pro který se připravovala i národní varianta) nebo IEEE Learning Object Metadata – LOM. Do vyhodnocení je užitečné zahrnout i model SCORM, který slouží především pro e-learning, kde napomáhá přenositelnosti kurzů. Tvorba metadatového systému OER je jednou z aktivit již zmiňované Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020.

4) Pro vzdělávací materiály vytvořené z veřejných financí platí pravidlo “Open by default”

Všechny materiály vytvořené z veřejných prostředků jsou *a priori* otevřené a pro potenciálně problematické materiály musíme vysvětlit proč je “uzavřít”, a nikoli obráceně.

5) *Otevřenost výstupů je podmínkou udělení veřejné finanční podpory*

Otevřenost vznikajících výstupů má být podmínkou přidělení veřejných projektů. Platí pravidlo: Veřejné peníze => otevřený výstup.

6) *Vzdělávací materiály vytvořené za veřejné prostředky respektují Universal Design – design pro všechny*

Otevřené vzdělávací materiály by měly být dostupné všem, včetně uživatelů, kteří potřebují materiál v jiné podobě. Například neslyšící uživatel potřebuje, aby video bylo opatřeno titulky. Titulky také pomáhají lepšímu vyhledávání videa, slouží jako podklad pro přepis a eventuálně jako výchozí materiál pro psané poznámky. Titulky jsou dále užitečné pro uživatele, pro které je čeština cizí jazyk nebo se komfortněji učí z psaného textu. Úpravou materiálu pro specifickou cílovou skupinu vytváříme obecně kvalitnější produkt. Toto je jedním z východisek tzv. Universal Designu – Designu pro všechny.

7) *Identifikovat překážky bránící využívání OER napříč socioekonomickým spektrem potenciálních uživatelů*

OER zatím využívají především lidé vzdělaní a s dobrým socioekonomickým zázemím. Je třeba identifikovat překážky, které brání rozšíření otevřeného vzdělávání k dalším uživatelům a aplikovat opatření pro překonání těchto překážek. Benefity, které přináší využívání OER, by měly být dostupné i pro ty uživatele, pro které je přístup ke vzdělávání obtížný.

8) *Posoudit přínos vzniku regionálních center podpory pro tvorbu OER*

Prostřednictvím analýzy stávajících příkladů dobré praxe vyhodnotit účelnost vytváření center podpory na vhodných místech - například v rámci univerzit KISK, na inovativních základních a středních školách, v rámci profesních sítí (např. GEG ČR) či dalších institucích. Nabízí se možné provázání s plánovaným zřízením pozic digikoordinatorů, jak je uvádí Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020.

9) *Podporovat města a regiony ve vytváření lokálních strategií pro rozvoj vzdělanosti, ve kterých figuruje i využívání OER*

Řada obcí, krajů i místních akčních skupin vytváří akční vzdělávací plány. Je žádoucí zahrnout do nich i využití OER.

10) *Zajistit periodický monitoring a analýzu změn v oblasti otevřeného vzdělávání*

Tato oblast podléhá velmi rychlým změnám, které je třeba monitorovat, a to včetně vyhodnocování lobbingu s cílem legislativních změn usnadňujících otevřené vzdělávání v ČR i EU. Přítomnost České pirátské strany v českém parlamentu může urychlit legislativní změny v této oblasti, či

například reakce na novelizaci směrnice EU o duševním vlastnictví. Počítá se také s aktualizací Strategie Digitálního vzdělávání do roku 2020 a zároveň bude pravděpodobně prodloužena doba její účinnosti. Dále je třeba podchytit klíčové trendy a výrazné projekty veřejného i soukromého sektoru, především pak ty s globálním či celoevropským dopadem.

4.2 Opatření směřující k podpoře pedagogů

- 1) *Popularizovat využití OER jako komplementárních z výukových materiálů, podporovat vzdělavatele v digitálních kompetencích a využívání OER a zajistit, aby vzdělavatelé – především učitelé – byli za práci na tvorbě OER adekvátně odměněni.*

Vzdělavatelé jsou pro celý proces implementace otevřeného vzdělávání klíčoví. Jejich důležitost by měla být reflektována v míře jim poskytnuté podpory, jak časové, tak finanční i kompetenční.

4.3 Opatření směřující ke zvyšování povědomí mezi všemi aktéry

- 1) *Podporovat proměnu bezplatně dostupných materiálů na OER*

Zdarma a v digitální podobě dostupné neznamena otevřené. Je třeba podporovat, aby bezplatně dostupné materiály rozšiřovaly svou otevřenost použitím právě otevřených variant licencí a mohly být upravovány, remixovány a dále sdíleny. Ideální cílový stav je, že „zdarma“ bude nahrazeno některou z variant veřejné licence (jako je například Creative Commons).

- 2) *Podporovat spoluvytváření OER v rámci týmů*

Jak již bylo popsáno při analýze jednotlivých uživatelů a cílových skupin OER, velmi důležitý faktor zvyšující kvalitu výsledného OER je spoluvytváření, na kterém se podílejí studující, vzdělavatelé a další stakeholdeři, např. firmy či neziskové organizace.

- 3) *Vyvracet mýty*

Implementace OER je často doprovázená některými mýty, které je třeba uvádět na pravou míru a vyvracet:

- Mýtus č. 1: Tvorba OER je zdlouhavá a neefektivní -> Není. Prvotní investice jsou sice o něco vyšší, ale od třetího a dalšího užití jsou OER oproti klasické učebnici časově i finančně efektivnější.
- Mýtus č. 2: OER zničí klasickou formu vzdělávání -> OER jsou komplementární k běžné výuce a výuce obohacují, nikoli degradují.

- Mýtus č. 3: Vytvářet přístupný materiál ve shodě s „universal design“ je drahé. V dlouhodobější horizontu se investice navracejí. Aplikovat universal design je nejlevnější pokud se to děje **již při tvorbě materiálu, nikoli až po** vytvoření materiálu samotného.
- Mýtus č. 4: OER nejsou vhodné pro firemní sektor. Soukromé společnosti mohou využívat výhod OER stejně jako vzdělávací či neziskové organizace. OER neomezuje formu uživatele. Aktivní přístup firem pak může materiály navíc obohatit o aktuálnější a praktické zkušenosti.

